

BİR KRİZ TEOLOJİSİ VE TOPLUMSAL HAREKET OLARAK SELEFİLİK *

-Selefi İdeoloji ve İslam Dünyasındaki Etkileri Üzerine Bir Analiz-

SALAFISM AS A CRISIS THEOLOGY AND SOCIAL MOVEMENT
-AN ANALYSIS ON SALAFI IDEOLOGY AND ITS IMPACTS ON MUSLIM WORLD-

MEHMET EVKURAN **

ABSTRACT

Salafism is one of the most vivid problems of Islamic thought. It is becoming a stronger barrier for Islamic world in their search for civilisation and a place in the global world. Salafism makes a stress on returning to the essence of Islam. By this emphasis it has an unsettling effect on sect identities, which are part of Islamic tradition. Salafism, also as a political movement, unsettles the political balances and has a negative impact on the stability of Muslim world. Salafism is a basic problem from the perspective of Sunni paradigm.

Sunni tradition has observed Salafi tradition to a certain extent historically and theologically for this reason, there is a representation crisis. Sunnis experience a crisis because of the accusations of Salafism and Salafism is forcing Sunni tradition to confront with this crisis. Salafism is appearing as an option for the masses because of regional political crisis. As a response of this, Islamic thought must answer this crisis by using its theological heritage. This confrontation will enable a dynamism for Islamic thought. In this situation, Islamic world take into account the modern world's values as well as its own tradition. The conclusion derived out of inadequate discussions which exclude sect movements and philosophical roots are unhelpful. There is a need to explain that Salafi discourse has no right to monopolise Islamic thought and Islam history.

Keywords: Salafism, Sunni Tradition, Sects, Ahl al-Sunnah

ÖZ

Selefilik, günümüzde İslam düşüncesinin en canlı problemlerinden biridir. İslam dünyasının medeniyet arayışı ve küresel dünyada kendi değerleriyle var olma çabalarında, gittikçe gücünü artıran bir bariyer haline gelmiştir. Öze dönüş vurgusuyla Selefilik, İslam geleneğinin bir parçası olan mezhebi kimlikler üzerinde sarsıcı bir etki yapmaktadır. Siyasal bir hareket olarak da var olan politik dengeleri dağıtmakta ve Müslüman dünyayı istikrarsızlaştırmaktadır.

Mezheplerin ve felsefe hareketinin birikimini reddetmeksizin, İslam öğretisi ekseninde bir yeniden yapılanma üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bu olmaksızın kısmi tartışmalarla elde edilecek sonuçların yararlı olamayacağı açıktır. Selefi söylemin eski ve yeni dayanakları tartışıldığında, bu radikal özcü akımın hiç de İslam'ın öğretisini ve tarihini tekelinde buldurmaya hakkı olmadığı anlaşılmalı, bu durum İslami bir üslup çerçevesinde ortaya konulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Selefilik, Sünni paradigma, mezhepler, Ehl-i sünnet.

* Bu makale daha önce İlahiyat Akademi Dergisi (Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Selefilik Özel Sayısı Cilt 1, sayı 1-2 (2015), ss. 71-90'da yayınlanmıştır.

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sorunun Boyutları

Son dönemlerde seleflik üzerine gözle görülür derecede kabaran bir literatür oluşmuş bulunmaktadır. İslam dünyasında yaşanan politik gelişmelerin başlıca neden olduğu bu durum, İslam'ın hakikatini sahiplenme mücadelesi veren geleneksel anlayış biçimleri arasındaki rekabetin de günümüze taşması sonucunu doğurmuştur. Örneğin; Ehl-i Sünnet'in tanımının ne olduğu, sınırlarının nasıl ve nereden çizileceği, kimler tarafından temsil edildiği, bir mezhep sayılıp sayılamayacağı, temel ilkelerinin neler olduğu gibi konular tekrar tartışılmaya başlamıştır. Bu eksende seleflik en çok sözü edilen kavram olmuştur. Seleflik İslam dünyasındaki geleneksel kurumların (medrese, ders halkaları, halka açık vaazlar vs.) yanında modern iletişim kanallarını (TV, internet, basın-yayın, yazılı-görsel medya vs.) da kullanmakta ve özellikle Sünnî coğrafyada kitleler arasında yayılmakta ya da hiç olmazsa izlediği propaganda yöntemleriyle sempati toplamayı başarmaktadır.

Şîî-Sünnî ilişkileri kendi tarihsel ve politik rutininde her zaman bir kıvama kavuşmasını bilmiştir. Ancak burada her iki kesimi temsil eden tarafların politik zihniyeti ve bürokratik mirası oldukça etkilidir. Bir devlet algısına sahip olan Fars ve Türk yönetimler uzlaşmaya imkân tanıyan bir siyasal akıl sayesinde bölgedeki Şîî-Sünnî dengesini koruyabilmişlerdir. Ancak Sünnî dünyada selefliğin öne çıkması, bu ilişkilerin radikal biçimde bozulmasına yol açmıştır.

Siyasal bilinci ve kullandığı dil sadece 'tekfir' ve düşmanlık üzerine kurulu olan, 'ölene kadar cihad' ilkesini Müslüman toplumu içinde bir iç savaş ilkesi olarak uygulamaya çalışan bu anlayış aslında politik bile değildir. Zira politik düşünmek uzlaşmayı, ortak çıkarları gözetmeyi ve alttan almayı içerir. Küresel güçlerin tarihten gelen İran-Turan savaşını güncellemeyi başaramamaları buna karşılık Arap sermayesi destekli selefi guruplar üzerinden, bu amaçlarına kısmen ulaştıkları görülmektedir. Uluslararası ilişkiler ve küresel politikalar ekseninde bakıldığında, selefi ideolojiyi benimsemiş eylemci gurupların, dönemsel ve bölgesel istikrarsızlıklar yaratarak İslam dünyasını operasyonel kılma planları doğrultusunda işe koşulduğu konusu ise ayrıca tartışılması gereken bir konudur.

Selefi düşünce katıksız biçimde Şia karşıtıdır. Bunda selefiyenin ilham kaynağı olarak aldığı İbni Teymiyye'nin düşüncelerinin etkisi oldukça büyüktür.¹ Bilindiği gibi İbni Teymiyye Harran'lıdır. İslam dünyasının o

1 İbni Teymiyye râfîzî olarak isimlendirdiği dönemin Şia'sına olan düşmanlığını eserinde açıkça dile getirir. Onların Moğallarla anlaşarak Müslümanların başına musallat ettiğini, başka yerlerde de Haçlılarla

tarihlerdeki sıkıntılı tablosu onu da doğal olarak etkilemiştir. Bir taraftan Moğol istilası diğer yandan Haçlı saldırıları nedeniyle daha güvenli bir yer olan Mısır'a yerleşir. Bir çöküş dönemi düşünürü olarak İbni Teymiyye'nin selefi düşünce üzerindeki etkisi harekete teorik ve teolojik bir derinlik kazandırmasında yatmaktadır. Çöküş dönemi düşünürlerine özgü bir düşünsel bunalımı onda daha fazla gözlemlemek mümkündür. Bu tür dönemlerde düşünür mensubu olduğu dünyaya ve onun problemlerine ne kadar duyarlıysa, geliştirdiği dil de orantılı biçimde seçtiği düşünce tarzında o derece keskinleşmektedir. İbni Teymiyye gerçekten de derin ve duyarlı bir düşünürdür. Ancak dehasını, İslam toplumunun problemlerinin çözümünde reddiyeci ve radikal bir model geliştirmede yoğunlaştırmıştır. İslam en mükemmel din olduğuna ve Allah bu dine inananlara dünyada ve ahirette zaferler vaad ettiğine göre yaşanan zillet ve trajedinin nedenleri, bu dinin öğretilerinden yüz çeviren ve gereklerini yerine getirmeyen Müslümanlarda aranmalıdır. Sapmanın teolojisini ortaya koymaya çalışan düşünürümüz, sorumlu olarak tasavvuf, felsefe ve kelamı gösterir. Ve selef inancına dönerek bunlardan arındırılmış bir din anlayışını temellendirmeye koyulur.

Güçlü bir düşünür ve usta bir polemikçi olan İbni Teymiyye, paradoksal biçimde filozoflara taş çıkartacak derecede felsefe ve mantık bilmekte ve bu bilgisini çürütme amaçlı olarak etkili bir üslupla kullanabilmektedir. Onun Aristo mantığına reddiye düşüncesiyle yazdığı metin (Nakzul-Mantık), mantık konusunda tekfirci değil de felsefi kritiği tercih eden bir düşünürün eseri niteliğiyle dikkat çekicidir. Günümüz selefleri ise İbni Teymiyye'nin felsefi tartışmalarda sergilediği çabaya değil, vardığı sonuçlara bakmaktadır. Bu kesimlerin koskoca bir düşünce tarihine mal olmuş tartışmaları, bir ayet ya da hadis okuyarak sonlandırma eğilimleri, onların karşılıklı konuşmaya, tartışmaya ve karşısındakini anlamaya ne kadar kapalı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu tutum ayrıca hakikate sahip olma duygusunun en kaba bir ifadesidir. Hakikate sahip olabilirsiniz ancak bu inanç, sizi onun adına tartışmalara girmekten ve felsefe yapmaktan alıkoymaz. Burada ayrıca olan şey kültür düşmanlığıdır. Tartışmak, dinlemek, kendini ifade etmek, eleştiriye açık olmak vs... Tüm bunlar gerçek anlamda kültürü var eden ve onu canlı tutan değerlerdir. Oysa hakikat yanılmasının yanına kültür karşıtlığı konulduğunda dünyanın en ürkütücü bileşimi belirmektedir. Dinî nassların bu tarz kullanımı, seleflerin düşündüğünün aksine selefe ait olmayan bir şeydir.

ittifak ederek Müslümanlara pek çok zararlar verdiklerini örnekleriyle anlatır. İbni Teymiyye, *Minhâcu's-Sünnet'i-Nebeviyye*, Kahire, 1986, c. VII, s. 414

Sorunlar karşısında nassları kullanarak çözüm aramak, sonradan sistemleştirilmiş bir uygulamadır. Kur'an ayetlerinin teolojik ve hukukî sorunları çözmeye bir referans olarak kullanılması, mezheplerin teşekkülünden sonra sistemleştirilmiştir. Sahabenin Kur'an'a bakışı büyük ihtimalle böyle değildi. 'Tartışma aracı olarak ayetleri kullanmak' düşüncesi onlara oldukça yabancıydı. Bir değerler sistemi olarak nassların anlamını ve amacını içselleştirdikleri için, görüşlerinde ve davranışlarında daha çok kamu yararı ve rasyonel nedenlere dayanıyorlardı. Yaptıkları her iş ve söyledikleri her söz için kanıt olarak bir nass talep etmiyorlardı. Bu husus özellikle önemlidir. Nassları literal okuyarak ve aşırı biçimde kullanarak, onların amaçlarıyla ve içerdiği değerlerle uyumlanmayan görüş ve davranışlar çıkarsama, metnin ideolojik kullanımının doğallaştığı mezhepler döneminde sistemleştirilmiştir. Selefilik, mezheplerin içine düştüğü hataları tekrar etmeme adına tevile karşı çıkarken, Kur'an'ın ideolojik yorumlanmasına ve anlamın dönüştürülmesine itiraz etmektedir. Tevile ve reye başvurmadan nassların lafızlarına tutunmanın, akideyi saf bir şekilde korumanın yolu olduğu düşünülür.

Modern selefi düşüncüyü anlatan metinlerde de bu klasik tutum büyük oranda korunmaktadır. Suudi Arabistan müftülerinden Abdulaziz bin Bâz tarafından takdim yazısı yazılan bir metinde İslam akidesi, Ehl-i Sünnet Akidesi ile özdeşleştirilmekte ve temel özellikleri sıralanmaktadır. Bunlar arasında akidenin kolay ve anlaşılır olması ile ilgili olarak şunlar dile getirilmektedir: "O, kolay ve güneşin gün ortasında açık seçik oluşu misali apaçık bir akidedir. Onda ne bir kapalılık ne bir anlaşmazlık ne de karmaşıklık yoktur. Lafızları apaçık, manaları anlaşılırdır. Onları âlim yahut avamdan birisi, küçük-büyük herkes anlar. Resûlullah onu bembeyaz, tertemiz olarak getirmiştir."² İncanın açık oluşuna dair vurgu, İslam düşünürlerinin İslam dininin insan fitratına uygun olduğuna dair söylemleri ile benzerlik göstermektedir.

Selefi söylemde yer alan 'akidenin açık ve kolay olduğu' vurgusu, nasslar üzerinde akıl yürütmeye ve tevile karşı bir manifesto anlamını taşır. Buna göre, Allah hidayet olarak gönderdiği dini açık, anlaşılır ve kolay kılmıştır. Eğer onda bir zorluk olsaydı, hidayet ve rahmet olarak nitelenmesinin bir anlamı kalmazdı. Buna karşılık tevil, nassları açıklamayı hedef alması bakımından akidenin açıklığı teziyle çelişmektedir. Zaten açık olan bir şeyi açıklayamazsınız! Olsa olsa açıklama ve tevil adı altında onu kirletir, karıştırır ve tanınmaz hale getirir. Selefi söylemin tevile ve tevilin ürünü olarak ortaya

2 Muhammed b. İbrahim el-Hamed, *Ehl-i Sünnet'in Seçkin Özellikleri*, s. 30

çıkıp kurumsallaşan yapılara bakışındaki sertliğin nedeni anlaşılmaktadır. Kendisi spekülasyona dayanan felsefe, akli nassların anlaşılmasında ve açıklanmasında ölçü sayan kelim, ileri düzeyde tevile başvuran tasavvuf... Bunların tümü selefiyye gözünde akideyi karıştıran ve bozan yollardır.

İbni Teymiyye döneminde Sünnî-Şîî ilişkileri alabildiğine gerilmiştir. Şîîlerin Moğollarla anlaşarak Sünnîleri ortada bıraktığına dair algı Sünnî dünyada büyük bir infial yaratmıştır. Bu infialin bir ifadesi olarak İbni Teymiyye, Şîa'yı tekfir derecesinde suçlayan eserler yazmıştır. Selefi düşüncedeki Şîî düşmanlığı buradan beslenir. Diğer yandan bir Arap ideolojisi olarak selefliğin, politik ve teolojik olarak sapkın saydığı Şîa'ya nasıl bakacağını tahmin etmek zor değildir. Bunun kökleri, Emevîler döneminde kendini açığa vuran ama ehl-i hadis ideolojisinde ise her zaman şu ya da bu şekilde yerini bulan 'Arapçılık' düşüncesine dayanmaktadır. Kureyş'in siyasî üstünlüğünü teolojik argümanlara başvurarak güçlendiren Arap akli, siyaset yoluyla hükmetmeyi kendisi için doğal bir hak olarak görmeye başladı. Buna karşılık siyasetin kapılarının kendilerine kapalı olduğunu gören Arap olmayan Müslümanlar, başka alanlara yöneldi.

Mevalînin kendisini gerçekleştirmek üzere yöneldiği alanların başında ilim ve sanat geliyordu.³ Bu çerçevede Arap çevrelerin ilmi dışlamadığını ancak ilimden anladıkları şeyin daha farklı bir şey olduğunu belirtmek gerekir. Mevalînin zihninde ilim, akıl yürütmek ve insan yaratıcılığını sergileyen felsefe, sanat, teoloji vs. ye denk düşerken Arap akli için ilim, nakil ve nakli taşıyacak kadar akıldan ibarettir. İlim kavramına bu bakış bile kültürel paradigmalardan farklı çalıştığını ortaya koyar. Tam da bu nedenle Ehl-i Hadis hareketi, derinliklerinde Arap kültüralizminin taşıyıcılığını üstlenirken, ehl-i Rey eğiliminde ise felsefe, kelim ve tasavvuf yoluyla mevalînin kültürel değerlerine bir alan açma güdüsü okunabilmektedir. Bu nedenle Ehl-i hadis, nakilciliği yüceltirken ve "din, nakilden ibarettir." argümanına dayanırken, nakli bozan ve çarpıtan bir yöntem olarak gördükleri tevile şiddetle karşı çıkar. Politik olarak da Arap hakimiyetini sindiremeyen toplumların, Araplık üzerinden İslam'a karşı besledikleri kinin bir ifadesi olarak gördükleri ehl-i Rey ürünlerini (kelim, felsefe, tasavvuf, sanat vs.) sapkınlık sayar. Selefliğin kelim, felsefe ve tasavvuf düşmanlığının arkasında kadim Arap-mevâlî çekişmesinin unutulmuş izlerinin yer aldığı düşünülebilir.⁴

3 Mevalînin İslam toplumunda yeni bir sosyal güç olarak doğuşunun ve getirilerinin bir analizi için bkz. Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Siyasal Akli*, 314 vd.

4 Ehl-i Hadis'in siyasal bakışının Şam, Emevîler, Muaviye vs. ekseninde geliştiği, Ahmed b. Hanbel'in Süyfanî ayaklanmaya ilgi duyduğu ve buna karşılık bu kesimde bir Horasan düşmanlığı bulunduğu ile

Aslında selefi ideoloji Şia hakkında ne düşünüyorsa Sünnî mezhepler konusunda da benzer düşüncelere sahiptir. Tasavvuf, felsefe ve kelim ile karışık bulandırıldığı için Sünnî dünyanın teolojik birikimine de sapıklık gözüyle bakarlar. Tasavvufu katıksız bir şirk olarak gören selefiyye, sufi imgelelere yer veren tüm kültürlere karşıdır. Sünnî kelamının önemli bir damarı olan Maturidîliği⁵ de Mürcie'nin bir devamı olarak niteleyen modern selefi söylem diğer Sünnî kelam ekolü Eşarîlik için de aynı düşünceyi besler.⁶ İslam toplumunda ortaya çıkan bir hareket olarak Mürcie'nin iman tanımı, iman-amel ilişkisine yaklaşımı, günaha bakışı gibi konular Müslüman kimliğine daha esnek ve geniş bir anlam katma çabalarından uzak değildir. Bu yaklaşım İslam dünyasında Haricî hareketin teolojik baskısını dengeleyerek cemaate bir rahatlık ve genişlik sağlamakta, diğer yandan da mevali olarak görülen ve İslam içinde adeta sığınmacı gibi algılanan Arap kökenli olmayan Müslümanlara bir itibar ve değer kazandırmaktaydı. Mürcie'nin imanı amelden soyutlayarak yüceltmesinin sosyo-kültürel ve politik açıdan taşıdığı anlam, toplumsal eşitliğin sağlanması ihtiyacının bir ifadesidir. Zira mevali amel üzerinden değil ancak iman gibi içsel ve soyut bir değer üzerinden arzu ettiği eşitlik ve itibarı elde edebilirdi.⁷

Kısacası selefi ideoloji, Batı'daki anarşist akımlarda görülenin bir benzerini İslam dünyasında sergilemekte ve toplum adı verilen yapıya, tarihe, kültüre, sanata, felsefeye vs. tümüyle karşı bir tutum almaktadır. Selefi inkâr karşısında mezhepleri yeniden düşünmek zorunlu hale gelmiştir. İslam dünyasında yeniden yapılanmacı akımlar, temel olarak geleneği ve mezhebi kimlikleri birer sorun olarak görmüşler ve bunların eleştirisi üzerinden bir açılım sağlamayı hedeflemişlerdir. Ancak selefiyenin radikal redd-i mirasçı tutumu, mezheplerin olumlu yanlarını arayan, onların kültür, gündelik hayat ve sosyal yapı üzerindeki olumlu etkilerini vurgulayan bir farkındalığın oluşmasına yol açmıştır. Çünkü mezhepler arasındaki rekabet, selefiyenin tutkuyla körüklediği savaştan daha ölçülü ve centilmence görünmektedir.

ilgili açıklama ve örnekler için bkz. Mehmet Zeki İşcan, *Selefli-İslamî Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, s. 152 vd.

5 Modern selefilik Maturidîliğe nasıl baktığını ortaya koyması bakımından şu esere bakılabilir. Eş-Şemsu's-Selefi el-Efgâni, *A'dâu'l-Mâturidiyye li'l-Akide'ti's-Selefiyye*, Peşaver, 1998

6 El-Hamed, age, 74

7 Mehmet Evkuran, "İslam'da Eşitlik ve İtibar Talebinin Teolojik Dili- Mukallidin İmanı ve İmanda İstisna Tartışmalarının Sosyo-politik ve Kültürel Bağlamı", *Uluslararası İmam Maturidi ve Maturidilik Sempozyumu*, <http://www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/maturidi/Prof-Dr-Mehmet-EVKURAN.pdf>

Selefi Paradigmayı Anlamak

Selef ve selefi kavramları kolaylıkla değiş tokuş yapılabilmekte ve birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılabilirler. Oysa bu iki kavram arasında semantik olduğundan daha fazla anlam farkı bulunmaktadır. Semantik yakınlık ve bunun doğurduğu belirsizlik, özellikle bu belirsizlikten yararlanan selefi ideolojinin bilerek ya da bilmeyerek böyle bıraktığı bir durumdur. Selefi söylemin dışladığı diğer ekollerin selefi düşünceye bakışlarındaki belirgin bir ürkek tavır göze çarpmaktadır. Bu asimetrik ve dengesiz durum, söz konusu ekollerin epistemolojilerindeki açıklardan kaynaklanmaktadır.

En başta selefi söylem, dinsel epistemoloji alanında saflığı, asaleti, kökleri, ilk tecrübeyi kutsallaştırdığından onun bu konudaki hırslı ve tutkulu tavrı, ona onursal bir konum kazandırmakta, diğer ekoller üzerinde psikolojik üstünlük sunmakta ve onlarda bir alttan alma duygusunu beslemekte olabilir. Sanki “günaha bulaşma” ve “bidatleri savunma” riskini göz önüne almaksızın seleflikle mücadele edilemeyeceği yolunda çözümlenmesi hayli zor bir belirsizlik ortamı oluşmaktadır.

İslam dünyasında selefliği dengeleyecek güçlü bir teolojik dil oluşturulamadığından ya da geçmişten gelen bu damar güncellenemediğinden bu konuda bir boşluk yaşanmaktadır. Bu nedenle selefi hareketin karşısına çıkan girişimler de kısa zaman içinde selefi söylemin sert üslubunun etkisi altına girmekte ve benzer bir tekfirci dile sarılmaktadırlar. Dolayısıyla selefi hareket sadece üstlendiği misyon ve sergilediği pratik ile değil ona muhalefet edenleri de kendine benzetmesi nedeniyle de çok yönlü bir etkiye sahiptir.

Bu alanda İslam düşüncesine katkı anlamında atılması gereken adımlardan biri, kelimeler ve felsefe hareketinin meşruiyetini teorize eden metinlerin ve söylemlerin tekrar hatırlanması ve bunların yeniden yorumlanmasıdır. Dinî konularda akıl yürütme ilkesine dayanan kelimeler ve din üzerine bağımsız düşünce üretmeye dayanan felsefe hareketinin İslam geleneğindeki seyri, katkıları ve ilkeleri tekrar keşfedilmelidir. Bu çalışmalar akli tümüyle dışlayan ya da onun tüm yetkilerini budayan selefi ideolojinin din açısından tutarsızlıklarını ve zararlarını fark etmeye katkı sağlayacaktır. Günümüzde İslam düşüncesi ve teolojisi, en zayıf ve en tutucu yönüyle temsil edildiğinden İslam dünyası şu an için böyle bir açılamdan yoksun görünmektedir. Üstelik tarihsel ve politik şartlar tipik bir kriz teolojisi olan selefliğin güçlenmesine katkı sunmakta, İslam düşüncesinin zengin içeriğinin ve çeşitliliğinin gün yüzüne çıkmasını engellemektedir.

Peki, selefi söylemde olup da diğerlerinde bulunmayan şey nedir? Tarihten ve ilk anlamdan uzaklaşmış olmanın belirli bir oranda kabulü, diğer ekollerin sahip olduğu bir özelliktir. Buna karşılık saflık ve öze bağlılık iddiası ve bu iddiayı sonradan üretilen her şeye karşı bir eleştiri olarak kullanması selefi söylemin temel vasfıdır. Bu nedenle İslam düşüncesinde selefliğe karşı dengeli ve makul bir karşı söylemin geliştirilmesi söz konusu bu psiko-teolojik engele takılmıştır. Kendisine adeta ayrıcalıklı ve onursal bir konum edinmiş selefliği karşısına almaya çalışan girişimler, onun bu psiko-teolojik ayrıcalığından dolayı derunlarında bir eziklik duygusu hissetmektedirler. Özellikle Sünnî yapı ve ekoller için bu durum, tam bir açmaz olmaya devam etmektedir.

Diğer yandan ekoller arasındaki teolojik ve sık sık politik alana taşan mücadelede, selefi söylemin elinde tutkulu biçimde tuttuğu şeyi, yani öze dönüş ve bidatleri yok etme düşüncesini çok yönlü olarak beslemektedir. Her ne kadar ekollerin, bidat ve kötülük tanımları birbirlerinden farklı ve hatta karşıt olsa da, bir kültür olarak öze ve köklere dönüş arzusu güncel tutulmaktadır. Öze dönerek çağın acı ve kötülüklerinden kurtulma arzusunun canlı tutulması, bir paradigma olarak selefi ideolojiyi de yanı başımızda her an güncel tutmaktadır. İşte selefliğin bir bakış açısı ve söylem olarak modern bir ideoloji sayılmasının ve bu yönüyle incelenmesi gerektiğinin temel nedeni budur.

Esas olarak selefi çevrelerin diğer İslamî yorumlara bakışındaki sert ve hırçın yaklaşımının ardında, kendisini İslam'ın özü olarak görme tutumu yatmaktadır. Bu beklenen ve doğal bir sonuçtur. Çünkü selefi ideolojinin mutlakçı ve inhisarcı özelliği, her türden alttan alma, uzlaşma, yumuşama, geri çekilme davranışlarını peşinen dışlamaktadır. Zira bunların hepsi de dinden uzaklaşma ve onu kirletme çabaları karşısında bir kayıtsızlık, gevşeklik ve umursamazlık olarak sayılacaktır. İlk Haricî guruplardan olan Ezârika'nın kendilerinden olup da beraberlerinde savaşa katılmayanları (kaâde) tekfir etmekten çekinmeyen tutumlarının ardında bu inanç yatmaktadır. Kendisini dinsel hakikat ile özdeş sayan ve bunu keskin bir inanca dönüştüren bir düşünce tarzının uygulayabileceği yegâne eylem biçimi, tavize ve yoruma kapalı biçimde kesintisizce mücadele etmektir. Dolayısıyla bu düşüncenin politik açıdan Müslüman toplumları için taşıdığı anlam, iç savaştır.

Selefliğin Selef İle İlişkisi: Selef Selefi miydi?

Kendini katı ve sert biçimde geçmişe atıfla kuran her söylem ideolojiye dönüşmek zorundadır. İdeoloji pozitif anlamda insanın anlam ve değer

arayışı/kurma çabasının bir sonucudur. Ancak bu süreçte içinde yaşanan gerçeklikle olan ilişki kopmamakta ve olgu-değer gerilimi bir şekilde ideolojinin eleştirel ve sorgulayıcı işleviyle dengelenmektedir. Ancak bir kez gerçeklikte kopuldu mu düşünce ile realite arasında doğan gerilim ve bunun doğurduğu savrulma, ideolojinin içe kapanmasına yol açmaktadır. Gerçeklikten kopuşun doğurduğu açık, ideolojik sertleşme ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bütün dogmatiklerin gerçeklikten ve dünyadan nefret etmelerinin nedeni burada yatmaktadır. Her defasında ideolojiyi yalanlayan dünya, onların öfkelerinin hedefidir. İdeolojinin anlam üreten yanı burada en patolojik biçimde çalışmaktadır. Zira geçmiş, şu anda var olmayan bir şeydir. O gerçek değil kurgu olarak vardır. O nedenle geçmişin kendisini onayladığını iddia eden bir söylem, bunu temellendirecek kanıtlara ihtiyaç duyar.

Seleflilik söz konusu olduğunda geçmişin, seçmeci ve indirgemeci biçimde ve en naiv söylemlerle çarpıtılarak metalaştırıldığını söylemek durumundayız. Aslında kendine geçmişte bir yer arayan ve meşrulaştırıcı bir referans olarak tarihe yaslanan her düşünce ve inanç, selefi ideolojinin yaptığını yapmakta, nasslara ve ilk Müslüman nesillerin tecrübesine atıfta bulunmaktadır.

Kültürel ve kurumsal değişimin kontrol altında tutulduğu ilk dönemlerde, teville ve kıyasa çok az ihtiyaç duyulmaktaydı. O nedenle selef döneminde ortaya çıkmadığı gerekçesiyle anlamı zenginleştirme ve ekolleşme olgusuna (felsefe, kelam, tasavvuf gibi) karşı çıkan ve bunları dinden sapma olarak gören selefi yaklaşım hata içindedir. Kelam ve tasavvuf düşünürlerinin ehl-i hadisin reddiyelerine karşı kendilerini savunmak amacıyla kaleme aldıkları metinlerdeki gerekçeler, İslam'ı bir insanlık öğretisi kılmaya yönelik argümanları yerindedir. Aksi halde İslam'ı yaymak için geriye sadece güç ve kılıç kullanımı seçeneği kalmaktadır. Zaten eski ve yeni selefi gurupların şiddete eğilimli olmaları onların bu algılamalarının doğal bir sonucudur.

Selefiyenin iddiasının aksine selef, selefi değildi. Bu onlara atfedilen bir çöküş dönemi düşüncesidir. Her ne kadar selefliğin argümanlarını destekleyecek görüntülere rastlansa da ilk nesillerin din ve dünya algısı, nassların yanında aklı, kamu yararını ve tecrübeyi de ölçü alan özgüven duygusu üzerine kuruluydu. Devletin bürokratik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla İran siyasî kültüründen divan uygulamasını alıp uygulayan Hz. Ömer, ilk dönemde olmadığı için bu kurumu adapte ettiğinde İslam'a aykırı bir işlemde bulunduğunu düşünmemişti. Onun bu tasarrufuna Sahabe de ona karşı çıkmamıştı. Dolayısıyla selefiyenin ilk nesillere atıfla inşa ettiği selef mezhebi

tanımı, bir kurgudan ibarettir.⁸ Ve tarihin teolojik açıdan hatalı okunmasının bir sonucudur. Bununla birlikte etkili olmasının nedeni, dini hamaseti kabartmadaki başarısıdır. Ayrıca kelam, felsefe ve sufi ekollerin kimi zaman aşırıya kaçan yorumlarının doğurduğu şüphe ve güvensizlik de sürece katkı sağlamıştır.

Modern Bir İdeoloji Olarak Selefîlik: Öfkeli Kalabalıklar İle Körfez Lobisi Arasında Kıvranan Düşünce

Selefîlik ile ilgili kafa karışıklığına yol açan noktaların başında, onun nasıl ve ne şekilde temellendirileceği problemi gelmektedir. Selefî söylem, açıkça ve sert bir şekilde kendisini tarihsel ve teolojik olarak İslam'ın başlangıç dönemlerine atfettiği için, onu bir zihniyet yapısı ya da bir anlayış tarzı olarak görmek, bizzat dini nesneleştirmekle eşdeğer görünmektedir. Bu durum, selefî söylemin dinsel hakikati sahiplenici etkisinin halâ etkin olduğunun kanıtıdır.

Selefî hırçınlığı anlamak bugün için teolojik olduğu kadar entelektüel ve akademik bir problemdir de. Selefîliği ideolojik bir yapı olarak görmek, esasında günümüz İlahiyat birikiminin ulaştığı aşama açısından ufuk açıcı bir katkıdır.

Aslında olması gereken düşüncelerin zamanla gözden geçirilmeleri, yeni durum ve ihtiyaçlar ışığında yeniden tanımlanmalarıdır. Bu o kadar doğal ve gerekli bir durumdur ki bunu temellendirmek için çaba harcamak bile gereksizdir. Ancak bunun karşıtı olan düşünce tutuculuğun tüm duyarlılıklarını ve özlemlerini alabildiğine kullanan ve bunları topyekûn bir düşünce içinde eriten sözde “özcü” düşünceler karşısında, hayatın kendisi kadar doğal olan yenilenmeyi savunmak ve onu inançlar önünde temellendirmek gerekmiştir.

Bu çerçevede sıkça yapılan bir haksızlığı da düzeltmek gerekir. Öze dönüş söylemini dile getiren İslam düşüncesi içinde bir başka çevre ya da daha doğru bir nitelemeyle bir akım vardır: İslam modernistleri... İslam modernizmi,

8 İslam geleneğinde zihniyetler arasındaki mücadele şehirler üzerinden okunabilir. Örneğin Küfe, Arap otoritesini benimsemeyen muhalif kesimlerin bir merkezidir. Tarihçiler buranın halkını, “Ehlu’ş-Şikâk ve’n-Nifâk” olarak nitelenir. Buna karşılık Ehl-i hadis literatüründe, Emevî-Arap otoritesinin bir simgesi olan Şam’dan övgüyle söz edilir. Küfe şehrinin entelektüel altyapısını kuran ise, Hz. Ömer’in bizzat görevlendirdiği Abdullah İbni Mesud’tur. Bilindiği gibi rey ekolü ve kelam hareketinin en canlı olduğu merkezlerden birisi Küfe’ydi. Buranın oluşumunda etkili olan Hz. Ömer, Abdullah İbni Mesud vb. gibi seleften olduğuna göre, selefîlik için açıklanması gereken büyük bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Selefî düşünce politik olarak Arap egemenliğini korumaya çalışıyordu. Ahmet Akbulut, “Selefîliğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri”, *Tarihte ve Günümüzde Selefîlik*, s. 129

İslam düşüncesinin kısa zamanda tüketilmiş imkânlarından biridir. Belki de bu nitelenedeki modernizm kavramından dolayı bir dışlanma, şüphe ve önyargı ile karşılaşmıştır. İslam modernistlerinin temel argümanlarından biri, İslam'ın özüne dönmek çağrısıydı. Bu yönüyle seleflerin asr-ı saâdete ve İslam'ın saf anlamına dönüş tezleriyle bir benzerlik taşıdıkları düşünülebilir.

İslam'ın özüne dönüş iddiasına sahip çıkan iki farklı paradigma, bundan doğal olarak birbirlerinden farklı şeyler anlamaktadırlar. Selefî söylemin İslam'ın özüne dönmekten anladığı şey, tevilsiz, yorumsuz, literal ve ritüelsel olarak ilk tecrübeyi kutsamaktır. İslam modernistlerinin İslam'ın özüne dönmekten anladıkları ise bu kadar yalın ve düz değildir. Onların, İslam'ın özü ile kurmaya çalıştıkları ilişki daha baştan yorumsaldır ve tevili dışlamaz. İslam'ın ilk dönemine gidip mesajın evrensel ilkelerini tespit edip bugüne taşımak özü itibarıyla yorumsal bir süreçtir. İslam modernisti bunun farkındadır ve yaptığı işin bir yorumlama, anlam üretme ve sonuç çıkarma olduğunun samimiyetle bilincindedir. Ne ki bu samimiyet tutucu çevreler tarafından bir türlü fark edilememiş ve “müsteşrik talebeleri”nin yıkıcı bir girişimi olarak insafsızca bastırılmıştır.

Peki İslam modernisti öze dönmeyi neden istemektedir? İslam modernistine yönelik çağrı putlaştırma ve İslam'ı çağın egemen zihniyetine boyun eğdirmeye çalışmak gibi suçlamalar karşısında paradoksal olarak modernist, İslam'ın tarihine ve kaynaklarına ulaşma arzusu duymaktadır. Bu bir çelişki değil midir? Neden böyle bir eğilim içine girmektedir? Bunun en kestirme cevabı şu olabilir: Tarihsel İslam'ı ve geleneksel kimlikleri paranteze alarak, çağdaş değerler üretmek için gerekli bir yorumsal alan oluşturmak. Geleneğin ağır ve bıkırtıcı baskısı altında yaşayan İslam dünyasında kitleler kendileri için bir gelecek vizyonu oluşturma cesaretini İslam'dan başka bir yerde elde edemezler. Ancak İslam'ın kaba ve literal yorumu, Müslüman dünyayı içine düştüğü donukluktan kurtaramamakta ve dahası, pek çok sorunun nedeni olmaya devam etmektedir. O nedenle geleneğe ve tarihsel anlamlara eleştirel bakmayı mümkün kılacak bir mesafe koymak gerekmektedir.

Müslümanlar için geçerli ve kalıcı çözüm yine İslam içinden olacağına göre İslam ile daha yaratıcı ve çözüm üretici bir ilişki kurmayı deneyen modernist düşünürler, anlam, hedef ve değer üzerinden İslam'ı yeniden tanımlama çabası içine girdiler. İslam ile girişilen bu ilişkide ilk tarihsel tecrübe, hazır ve bütüncül bir çözüm değil, çözüm için gerekli ilkeleri içinde saklayan bir yapı olarak görülür. Onu değerlendirmeye ve yorum sürecine tabi

tutmaksızın ilkeleri elde etmenin imkânsızlığına inanan modernist düşünür, yorumlamayı ve akıl yürütmeyi öne çıkarır.

İslam'ın ilk dönemine dönmek, ilk tecrübede olmayan şeyleri bidat olarak görmek konusundaki tutumlarındaki benzerliklerinden dolayı Selefî düşünürler ile İslam modernistleri birbirleriyle karıştırılmaktadır. Oysa buradaki benzerlik iddia düzeyindedir. Bu iddianın içeriğinin nasıl doldurulacağı ise apayrı iki paradigmanın habercisi sayılır. Şu da var ki başarıya ulaşamamış ve kendi hedeflerini gerçekleştirememiş bir İslam modernizmi hareketinin savrulacağı en yakın liman, seleflik olacaktır. Nihilizm ise bir diğer alternatiftir. Zira değer, anlam ve kutsallık yüklü tarihi, bir kez nesneleştirilen bir bakış açısından bakıldığında artık, her türlü kutsal ve anlam bir yorumbilimsel inşâ olarak görülecektir.

Modern dünyada selefliği sadece öfkeli ve kontrolsüz kalabalıkların zihin yapısına bağlayarak açıklamaya çalışmak eksik ve yetersiz bir girişim olacaktır. Mali kaynaklar sağlayarak ve politikalar geliştirerek hareketin toplum-sallaşmasına yardımcı olan zengin Arap ülkeleri olaya uluslararası bir boyut kazandırmaktadır. Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında selefliğin bir politika yöntemi olarak yönetimlere bir kısıtlama ve sınırlandırma getireceği sanılabilir. Zira sert, ödünsüz ve eylemci yönüyle selefliğin, pragmatik ve günübürlük ilişkilerle dolu modern dünyada rasyonel politikalar üretmeye pek izin vermemesi beklenebilir.

Realite hiç de böyle değildir. Selefî düşünceye sahip gurupların pratiklerine bakarak bir yargıya varmak doğru değildir. Bu ideolojiyi destekleyen yönetimler, iç politikada disiplinli bir toplum inşa ederken dış politika uygulamalarında belirli bir siyasal kültüre bağlı olma zorunluluğu duymaksızın modern dünyayla özellikle de gelişmiş Batılı ülkelerle ilişkilerinde olabildiğince geniş ve serbest bir hareket alanı elde etmektedirler. İlişkilerin ve bürokratik kurumsallaşmanın basit ve yalın olduğu bir döneme atıf yapmak, bu arada beraberinde Müslüman siyasal geleneği ve bürokratik birikimi atlamayı getirmektedir. Bu da en tuhaf, sürpriz ve anlaşılması zor ilişki ve politikaları meşrulaştırmaya imkân tanımaktadır. Gerçekten de selefî ideolojiye yaslanan ülkelerin dünya ile ilişkileri, diğer İslam ülkelerinden farklılık göstermektedir. İslam ülkeleri ile gönülsüz ve mesafeli ilişkiler kuran bu ülkeler, gelişmiş Batılı devletlerle ileri düzeyde politik, stratejik ve ekonomik ilişkiler kurabilmektedirler.

Antikültüralist Bir Teoloji Olarak Selefîlik

Selefî öğretinin temel argümanı dinin aslına ve özüne bağlılık iddiasıdır. Bu iddianın temel tezi, İslam dininin selef olarak adlandırılan kuşaklardan sonra bozulmuş olduğu düşüncesine dayanır. Selefî söylem, sonradan ortaya çıkan her şeye karşı peşin bir şüphe ve el altındaki güvensizlik duygusunu beslemekte ve onu sürekli güncel tutmaktadır. Bozulmanın ve dinden uzaklaşmanın mekanizması, nasslar karşısında akıl yürütmenin öne çıkarılması olarak açıklanır. Özden uzaklaşmanın araçları olarak tevil ve akıl yürütme kınanır ve buna karşı naslara teslim olma tutumu yüceltilir. Selefî ideoloji, kültürün sıfır noktasında yaşama arzusunun bir dışı vurumu olarak, “kültürel çocukluk” algısının inanca ve bir eylem paradigmasına dönüştürülmesidir.

Selefîlik, kültürün karşısına muhayyel bir dinsel tecrübeyi yerleştirir. Kültür kavramı, daha en başta insanın yeryüzünde sürpriz nitelikli eylemlerde bulunabileceği ve toplum denilen kurgusal yapı içinde taklide ya da yaratıcılığa dayalı ürünler ortaya koyabileceği varsayımına dayanır. Bu kadarı bile insana, kendi hayatında ya da başkalarıyla paylaştığı deneyimlerinde iradesini kullanma ve eylemde bulunma özgürlüğünü verir.

Toplum doğa gibi verili değildir. Başka türlü olması pekâlâ mümkün iken böyle olan, kurgusal bir yapıdır. Doğa gibi zorunlu değil, olasıdır ve olasılıklarla doludur.

Toplumu mümkün kılan temel etken, insan iradesidir. Kültürü de doğuran şeydir irade. Bir kez oluştuktan ve kurumsallaştıktan sonra iradenin, kendini tasfiye edecek bir tarzda çalışıyor olması, toplumun ontolojik olarak mümkün ve kurgusal olması gerçeğini değiştirmez. Kültür-toplum ilişkisinde kurucu unsur olan insan iradesinin öngörülemezliği gerçeğini tek fark edenler, sadece postmodernist düşünürler değildir. Tüm özcüler, kesin inançlılar, evrenselciler ve dogmatikler kültürü kuran ve onu çeşitlendiren temel unsur olan özgür iradeyi büyük bir tepkiyle karşılamış ve onu bastırmaya çalışmışlardır. İşte, selefîliğin dayandığı temel ilkelere bakıldığında, dinsel hakikate kesin teslimiyet vurgusu altında insan iradesini sınırlandırma arzusunun görmek mümkündür. Teslim, keff, imsâk, aczini itirâf gibi selefî düşüncenin nass karşısında yücelttiği ilkeler, insanı insan yapan irade gücünü sınırlamayı hedeflerken tevil, kıyas, akıl ve ictihad karşıtlığı da doğrudan iradeyi kapatmaya yöneliktir.⁹

9 Selefî zihniyetin temel ilkelerinin kısa bir sunumu ve Sünnilik içinde rey ekolüne yönelttiği suçlamalara örnekler için bkz. Süleyman Uludağ, İslam Düşüncesinin Yapısı, ss. 44-65

Saf din algısı, katıksız keskin tecrübe ve bunun tamamlayıcısı olan tek-firci retorik, her türlü kültürel yorumu ve çeşitlenmeyi yok etmeyi, cihadın asıl amacı olarak vaz eder. En katı ve içe dönük insan toplumunda bile kültürel çeşitlenme kaçınılmaz olduğuna göre, kültüre karşı selefi cihadın ebedî olduğunu varsayabiliriz. Tarih boyunca Müslümanların ortaya koyduğu tüm kazanımlar ve emek ürünü değerler İslam dininin saflığını bozan bidatler olarak görülmekte ve yerilmektedir. Bu bağlamda dikkat çeken temel gerçek, Selefliğin kültür düşmanlığının zararını en çok Müslüman dünyanın çektiğidir. Müslüman olmayan toplumlar ve özellikle Batı Ehl-i Kitab, Dâru'l-Ahd halkı vb. gibi nitelemelerle uluslararası ilişkiler açısından daha güvenli ve avantajlı bir yere yerleştirilmektedir. Zaman zaman konjonktür gereği bazı karşılaşmalar olsa da bunların stratejik olduğu açığa çıkmıştır. Selefî cihad algısının asıl uygulama alanı, Müslüman dünya ve bizzat Müslüman kitlelerin kendileridir.

Şu halde tüm selefi eğilim ve hareketlere derinliğinden hakim olan bir duygu ve bir düşünceden söz etmek gerekir. Öze ve saf dine dönmek düşüncesi, mevcut durum karşısında duyulan çaresizlik ve öfke ise duyguyu tanımlayabilir. Bunlar, Müslüman toplumunun tarihsel ve politik tecrübesine bağlı olarak yer değiştirebilmekte ve birbirlerini beslemektedirler. Zaman zaman duygu, kendini bir düşünce ve bir din anlayışı olarak ifade edebilmektedir. Bir kriz teolojisi olarak seleflik, kültürel ve toplumsal tıkanmışlığa, yeniden yapılanma çabalarının başarısız kalmasına bir tepki olarak öne çıkmaktadır. Bu durumda Müslümanların sadece mevcut durumu değil tarihsel ve kültürel birikimi de dinden bir sapma olarak görülür.

Öfkeli kalabalıklar kültür üretmez, kültürel mirası sahiplenemez, aksine onu tüketirler. Kültürün adresi, tarihle ve dünya ile dengeli, makul ve pragmatik ilişkiler kurmayı başarabilmiş mutedil orta sınıftır. Mezheplerin gelişimi ve kurumsallaşması deyim yerindeyse İslam dünyasındaki orta sınıfın başını çektiği bir kazanımdır. İslam dünyasında öfkeli kalabalıkların kendini ifade aracı olarak selefliğin kültüre ve onun ayrılmaz bir parçası olan mezheplere bakışı tipik bir alt tabaka hırçınlığı bakışını yansıtır. Öfkeli, huzursuz ve yıkıcıdır. Başta kendi kültürel ve tarihsel mirası olmak üzere kurumlara ve değerlere radikal biçimde karşıdır ve bunları dinsel bir söylem içinde tahkir eder ve tasfiye etmeye çalışır.

İslam dünyasında selefliğin arka planında yer alan önemli bir odak daha vardır ki bu hareketin düşünsel ve ekonomik finansmanını sağlayan Arap siyasal akıldır. Suudi Arabistan ve bazı körfez ülkeleri sahip oldukları maddi

zenginlikle selefi harekete başta eğitim ve STK örgütlenmeleri olmak üzere lojistik sağlamaktadır. Zengin Arap elitlerinin bir dünya görüşü ve bir yaşam tarzı olarak seleflik, öfkeli kalabalıkların arkasında onlarınkinden daha farklı bir motivasyonla hareket etmektedirler. Bu ülkelerin olaya bakışı uluslararası ilişkiler politikaları ve stratejik önceliklerle yürümektedir. Bu kesimin kendilerini ayrıcalıklı hissetmeleri, kendilerini Müslüman dünyanın geri kalanından ayrı bir konuma yerleştirmeleri ve farkı tutmaları, uluslararası ilişkilerde serbest ve işlek bir alan açmak amacıyla açıklanabilir.

Selefi Nihilizm Karşısında Mezhepleri Yeniden Düşünmek

Günümüzde selefi düşüncüyü savunan çevrelere ve temel metinlerine baktığımızda mezhep konusunun reddiyeci yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Mezhep ve fırka kavramları dinden ayrılarak bidat yolunu seçen kesimler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu kavramların selefliğin zihin dünyasında sapkınlığa eşdeğer olumsuz bir anlamı vardır. Bu, onların kültüre bakışlarının, doğal ve mantıksal açıdan zorunlu bir sonucudur. Günümüz selefisine hangi mezhebi taklit ettiği sorusu sorulduğunda verdiği cevap, selefi itikadına tâbi olduğu şeklinde olacaktır. Modern selefi literatürde en sık kullanılanlar selefi, selefi-salih kavramlarıdır. Sanki İslam yeni vahyediliyor-muşçasına bir tutum içindedirler. Zamanın geçmesine, hayatın akmasına ve çözüm gerektiren yeni durumların ortaya çıkmasına katlanamayan ve yetersiz kalan selefi bilinç çareyi en naiv biçimde naslara sığınmakta bulmuştur.

Mezhepler hakkında İslam dünyasındaki yaklaşımlardan ilki selefliğin, öze-dönüş gereğiyle sergilediği inkârcı tavırdır. Buna göre mezheplerin tamamı İslam'dan sapmayı ve sapkınlığı ifade etmektedir. Bunların ortaya koyduğu görüşlerin de hiçbir meşruiyeti bulunmamaktadır. Diğerleri ise mezhebi kimliğini İslam'ın yerine ikame eden din-mezhep özdeşliği yanılısamasına kapılmış tutucu yaklaşımdır. Bu yaklaşımın sahipleri kendi mezhebinin İslam'ın tam bir temsili olduğuna inanmakta ve diğer mezhepleri batıl ve yanlış akımlar olarak görmektedir.

Bu anlayışların eleştirel değerlendirmesini içeren daha dengeli ve gerçekçi bir bakış açısı mümkündür. Mezhepleri radikal biçimde reddeden radikal-selefi yaklaşım, aslında belirli bir mezhebin görüşlerini savunduğunun farkında değildir. Öze dönüş adına tarih boyunca Müslümanların ürettiği kurumları ve değerleri yok sayan bu anlayış, Müslümanları bilerek ya da bilmeden tarihsizleştirmeye çalışmaktadır. Her medeniyetin olduğu gibi Müslümanların inşa ettiği medeniyetin de olumlu-olumsuz yanları bulunabilir.

Yeni bir medeniyet inşası da ancak bu olumlu-olumsuz özellikler üzerinde düşünmek, değerlendirme ve ayıklama yapmakla kurulabilir. Ancak söz konusu yaklaşım, zenginliklerle dolu tarihsel birikimi tekfir ettiği için, geçmiş ve geleceği olmayan ilkel bir din anlayışını idealize etmektedir. Bu, bizzat hayatı ortadan kaldırmakla eşdeğer bir yaklaşımdır.

Mezhep eleştirisi meşrudur ve gereklidir. Ancak mezhep eleştirisi, selefîlerin yaptığı gibi tarih ve kültür düşmanlığı ekseninde değil yine din, akıl, kültür ve değerler ekseninde olmalıdır. Dolayısıyla mezhepleri eleştirirken kullanılan dil, Müslümanların İslam üzerine düşünmesini, değer üretmesini, felsefe yapmasını daha baştan onaylamalıdır. Ancak böylesi bir kabul üzerinden kültürel ve teolojik olarak mirasımızdan yararlanmak ve değerli ürünler ortaya koymak mümkün olabilir. Buna karşılık, zamanın ve mekânın donuk resminden bir hakikat üretmeye çalışan selefî paradigma, doğası gereği kültür üretecek imkânlardan yoksundur.

Selefizm ‘Kelebek Etkisi’ Yapar mı? Sünnîlik-Selefîlik İlişkisi

Selefîlik ile Sünnîlik karşılaştırması zorluklarla dolu bir çalışmadır. Her çalışmanın elbette kendine özgü bir zorluğu vardır. Buradaki zorluk Sünnî kanattan kaynaklanmaktadır. Selefîlik çok net, kesin ve keskin bir görünüme sahip olduğundan, sınırlarını belirlemek kolaydır. Selefî söylem araştırmacıyı fazlaca yormaksızın diğer ekollerle olan ilişkisini teorisi ve pratiği ile açık biçimde ortaya koymaktadır. Oysa Sünnîlik için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Sünnî paradigma kuşatıcı ve kucaklayıcı özelliğiyle sınırlarını yumuşatmıştır. Kalam ekollerinden Eşarîlik ve Maturidîlik, Sufî yapılanmalar, fıkıh ekollerinden Hanefî, Şafî, Hanbelî ve Malikî mezhepleri Sünnî çatının altında buluşurlar. Aslında böyle bir buluşma tarihte gerçekleşmiş değildir. Ancak tanım düzeyinde Sünnîlik yapılandırılırken, İslam dünyasının tüm teolojik birikimi (Şia, Mutezile ve Haricîlik dışında) korunmaya çalışılmıştır.¹⁰ Bu nedenle selefîlik çoktan zihniyet yapısı olarak Sünnî çatı altına alınmıştır. Özellikle Hanbelî ekol Sünnîlik içinde selefî damara en yakın mezhep olarak, selefî değerleri Sünnîlik içinde temsil etmiş ve onun imajını sempatische etmiştir. Selefîlerin, Sünnîlik konusunda kafası karışık değil aksine nettir. Buna karşılık Sünnî dünya, selefîliği nasıl anlayacağı ve nereye konumlandıracağı konusunda belirsizlik yaşamaktadır.

10 Mehmet Evkuran, *Sünnî Paradigmaın Anlamak-Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması*, 2. Baskı, Ankara, 2015

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayınlanan İslam Ansiklopedisi'nin selefiyye maddesinde selefiyye “İtikadî konularda Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı olan ve tevili kabul etmeyen ekol” olarak tanımlanmış ve şu bilgileri yer verilmiştir: “Sahâbe ve tâbiîn mezhebinde bulunan fakih ve muhaddislerin yolu şeklinde de tanımlanan selefiyye, ayrıca Ehl-i Sünnet-i Hâssa olarak da anılır.”¹¹

Dikkat edilirse selefliğe dair bu tanım, Ehl-i Sünnet düşünürleri tarafından yapılmıştır. Selefliği, Ehl-i Sünnet'in özü olarak görmek, Sünniliği seleflik karşısında kırılan ve mahcup bir konuma itmektedir. Selefliğin konuşulduğu ortamlarda ortalama Sünnî bilincin daima alttan almaya yönelmesi, selefi ideolojiye kısmen de olsa boyun eğdiği ve onu denetleyici bir referans olarak benimsemesi ile ilgilidir.

Diğer yandan selefi kanadın işinin daha kolay olduğu görülmektedir. Selefi düşünürler metinlerinde İslam'ı bozan sapık fırkalar söylemi üzerinden kendi dışındaki İslamî oluşumlara bir üstünlük sağlamaya çalışmakta ve bunda da başarılı olmaktadır. Selefi söylem temelde selefin yolu ve inancını izlemeyi şiar edindiğini iddia eder. Bu kavramı kullanmaya özen gösterirler. Yine de selefin yolunun açıklama ve tanımlama sadedinde Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaât kavramını da kullanırlar. Kavramın bu tarz kullanımı Selefi ideolojinin mevcut Sünnî dünya ile bir bağ kurma ve onu da içerme girişimi olarak işlev görmemektedir. Aksine “gerçek Sünniliğin” seleflik tarafından temsil edildiği düşüncesini vurgulamak ve Ehl-i Sünnet iddiasındaki geri kalan dünyayı çizgi dışı göstermek ve ötekileştirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Selefliğin kendi dışındaki Sünnî dünyaya bakışını ortaya koyan modern selefi metinlerde, kelimelerin kötülük ve zararları söylemiyle bir dışlama mantığının işletildiği göze çarpmaktadır. Seleflik dışında kalan Sünnî dünya, Eşari ve Maturidi kelam düşüncesinin hakim olduğu coğrafyadır. Selefi söylem, bu coğrafyadaki din anlayışını Mürcie, Mutezile ve tasavvuf ile olan ilişkisini öne sürerek dışlamaktadır.

İbni Teymiyye'nin akâid konulu metnine yazılan şerh ve yorumda sıfatlar konusu ele alınırken Eşarî ve Maturidî kelamcılarının çizginin neresinde görüldüğünü ortaya koyması bakımından şu açıklamaya rastlanmaktadır: “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaâtın sabit esaslarından biri de, Allah'ın yarattıkları üzerindeki uluvvunu ve arşı/tahtı üzerindeki istivâsını isbat etmektir. Bu, Ehl-i Sünnet'in; Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'ariyye (ve Maturidiyye)'den

11 İslam Ansiklopedisi, 'Selefiyye' md., cilt 36, İstanbul 2009, s. 399

kendisiyle tefrik edildiği oldukça önemli bir temel esastır.”¹² Yine aynı eser-
de Ehl-i Sünnet ile ehl-i bidat arasındaki farklar açıklanırken Ehl-i Sünnet’in
ilâhî sıfatların hiçbirini nefyetmeden, tevilsiz, tahrîfsiz, temsilsiz isbat ettiği
belirtilmiş ve bu konuda bidat ehlinden iki gurubun ona muhalafet ettiği ifa-
de edilmiştir. Bu bidat ehli guruplardan ilki Cehmiyye ve Mu’teziledir. İkin-
ci gurup ise Eşariyye (ve Maturidiyye) fırkası ve onlara tâbi olanlar olarak
sayılmaktadır. Dikkat çeken bir nokta şerh bölümlerinde Eşarilik ifadesininin
yanında parantez içinde Maturidiliğin de yazılmış olmasıdır.¹³

Maturidilik ve Eşarilik özellikle Mürcie ile olan ilişkisi ve Mürcie’nin
bazı görüşlerine yakın durduğu için eleştirilmekte ve selef yolundan uzak
gösterilmektedir.¹⁴ Kalamcıların imanın tanımı, mahiyeti ve amel ile olan
ilişkinine dair görüşleri eleştirilirken Mürcie’nin etkisi altında kaldıkları ifa-
de edilmektedir. Bu süreçte Mürcie’nin fakihlerinin oynadığı role dikkat çe-
kilmekte ve Hanefî fakihler birinci derecede sorumlu tutulmaktadır.¹⁵

Sünnîliği şu ya da bu gerekçelerle seleflikten uzak ve ilişkisiz sayma gi-
rişimlerinin talihsizliği açıktır ve tarihsel-teolojik verilerle örtüşmektedir.
Kurumsal olarak bakıldığında Hanbelilik ve Mâlikilik ekollerini kendisi ile
aynı çatı altında gören bir Sünnîlik, içerdiği bu radikal özcü yapılar tarafın-
dan sorgulanma riskini daima bünyesinde taşıyagelmıştır. Bizim yaptığımız
Sünnîlik tanımı Osmanlı-Türk tarihsel tecrübesine de bağlı olarak daha ku-
şatıcı, esnek, çoğulcu bir karaktere sahip olmuştur. Geçmişte bu coğrafyada
yaşayan insanların dinsel kimliklerine bağlı olarak zenginleşen ve çeşitlenen
sünnîlik algımız, selefî sünnîlik tanımlarına göre oldukça gevşek, geniş ve
tehlikeli görünmektedir. İki farklı sünnîlik algısının rekabeti ile karşı kar-
şıyayız. Yaşanan küresel ve bölgesel gelişmeler İslam dünyasındaki mevcut
yapıları aşındırıcı bir etki yapmış, mezhebî ve dinî kimlikler Müslümanların
sorunlarını çözmede yetersiz kalmıştır. Tam da bu dönemde selefliğin can-
lanması manidar olmakla birlikte beklenen bir olaydır.

12 İbni Teymiyye el-Harrânî, *el-Akidedu'l-Vâsitiyye ve İhtiva Ettığı Yüce Mebâhise Dair Tenbihât, şerh: Ab-
durrahman b. Nasır es-Sa’dî, talik: Abdulaziz b. Abdillâh b. Bâz, s. 60-61*

13 Age, s. 64-65

14 Ebu Hanife de Mürcilik suçlamalarının farkındadır. Öğrencisi Osman el-Bettî’ye yazdığı mektubunda
“Mektubunda, benim Mürcie’den olduğum haberini aldığımı yazıyorsun ve ben onlar için ‘yoldan çıkmış
günahkâr mümin (fâsık)’ demişim, bu da sana ağır gelmiş.” diyerek konuya girmekte ve sözlerinin kıs-
men yanlış anlaşılıp çarpıtıldığını söylemektedir. Dikkat çekici nokta Ebu Hanife’nin Mürci suçlamasını
doğrudan reddetmemesi ve ircâ görüşünün olumlu ve aşırı anlamlarını açıklayarak konumunu açıkla-
maya çalışmasıdır. Bu tutum sonra gelen Hanefî-Maturidî düşünürlerde de görülür. Onlar Mürci’yi halis
Mürcie ve Ehl-i Sünnet Mürciesi olarak ayırmakta ve bir meşruiyet oluşturmaya gayret etmekteydiler.
İmam Azam Ebu Hanife ve Eserleri, “Osman el-Bettî’ye Yazdığı Risale”, çev. Abdulvab Öztürk, s. 110

15 Sefer b. Abdurrahman el-Havâlî, *Mürcie İnanıcı ve İslam Ümmeti Üzerindeki Kötü Tesirleri, s. 330-332*

Bir kültürün gücü anlam ve değer üretmesinde, geçmiş ile gelecek arasında bölünmeksizin şimdiki zamanı yaşamaya imkân tanımada yatar. Anlam ve değer üretemeyenler için iki olasılık görünüyor: İlki kendinden kaçarak diğer kültürleri pratize etmek. Diğeri ise kendi kültürünün köklerine kadar inerek yeniden doğmayı arzulamak... Tablonun tamamı okunduğunda seleflik, İslam dünyasında tıkanan ve anlam üretemeyen toplumsal ve kültürel yapılara en radikalinden bir reddiyedir. İslam dünyasında elde edilen ekonomik ve politik başarılarla rağmen bilgiden, değerden ve estetikten uzaklaşma sonucu yaşanan nihilizmin, teolojik bir ifadeyle sert biçimde yüze vurulmasıdır. Şu halde tıkanan Sünnî paradigmanın, kendisini sorgulayıcı bir güç olarak sunan seleflikle yüzleşmesi kaçınılmazdır. Sünnîlik nasıl İslam'ın tarihsel ve teolojik bir parçası ise; bir tepki ve reddiye mekanizması olarak çalışan selefî ideoloji de öyledir. İslam düşüncesi ve özellikle sünnîlik, kendi içindeki selefî damarla karşılaşp, onunla olan müzakeresinden güçlenerek çıktığında bir umut belirebilir.

Kendisini tarihsel ve teolojik olarak nesneleştirip kendine dışarıdan eleştirel bir gözle bakmasını başaramayan bir dinsel bilinç ile değil selefî savrulmalarıyla baş etmesi, sorunu tanımlaması dahi mümkün olmayacaktır. Kendini dinsel hakikatin özü ve su katılmamış saf doğruluk olarak takdim eden özcü bir anlayışla karşılaşmak kolay değildir. Onun karşısında durmak ve onun aşırılıklarıyla mücadele etmek hiç kolay değildir. Bunun için en az seleflik kadar dinsel hakikate sahip çıkma ve ona saygı duyma sınavından başarıyla çıkmak gerekir. Ancak dinsel hakikat ile olan bu buluşma ve özdeşleşme lafız, tarih ve şekilden daha çok anlam, hedef ve değerler üzerinden gerçekleşmek durumundadır. Kendini bir yorum, yaklaşım ve ekol olarak sunan bir çözümün selefî söylemin sahiplenici tutumunu yumuşatması ya da onun karşısında bir yer edinebilmesi mümkün görünmemektedir.

Her şeyden önce bir kriz teolojisi olarak seleflik, yaşanan çağın kötülükleri ve sorunları karşısında biriken tüm çaresizlik, nefret ve tıkanmışlık duygularını, teolojik bir dil üzerinden keskin bir özcü ideolojiye dönüştürmek için gereken imkânlara sahip bulunmaktadır. Tarihin hangi kesitinde ortaya çıkarsa çıksın Selefî dalgada her zaman 'güncel' olan ve kitleleri sarmalayan şey, tarihsel çöküşün değerlerini ve duygularını yansıtan psiko-teolojisidir. Dolayısıyla çağdaş bir ideoloji olarak selefliğin temsil ettiği keskinlik karşısında diğer tüm okumalar bir oyalanma ve taviz, çözüm önerileri ise "heva ve hevesini ilah edinmek" olarak görünecektir.

Şu an için yaşanan tabloya bakıldığında göze çarpan gerçek, selefiliğin Sünnî dünyada saygınlığını ve ağırlığını koruduğudur. Bu bariz onursal makamı elde etmesi, selefiliğin tek yönlü başarısı değildir. Bunda sünnîliğin yapısal ve paradigmatik yapısının ve tecviz edişinin etkisi de tartışılmalıdır. Gerek siyaset ve gerek zihniyet yapısı olarak Selefî ideoloji sünnî dünyayı etkisi altına almış bulunmaktadır. Bunda yükselen ve genişleyen Şîî dalga-nın etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Tarih boyunca her ne zaman Şîî dünyada bir güçlenme ve genişleme süreci yaşansa, buna duruma bir tepki olarak Sünnî dünyada selefî-Hanbelî damarın kabardığı ve Sünnîliğin itibarını ve değerlerini korumak üzere öne çıktığı görülmektedir. Bu damarın güçlenerek toplumsal eylemler üretmesi beraberinde Sünnî paradigma açısından bir temsil krizine yol açmaktadır. Ancak asıl neden İslam dünyasında ve özellikle de Sünnî dünyada bilgi ve değer alanında yaşanan donukluk ve tıkanmadır. Kendini yenileyecek şartları ve imkânları oluşturmayı başaramayan ya da bunda yetersiz kalan Sünnî dünya, tarihsel olarak alışkın olduğu şeyi yapmakta, gelişmeler karşısında pragmatik bir tutum sergilemekte ve olayların gerisinde kalarak tepkisel ve reaktif davranışlarla bir denge bulmaya çalışmaktadır.

Sünnî paradigmanın, kendini samimi bir eleştiri sürecine açmadıkça selefilik başta olmak üzere din anlayışından kaynaklanan problemleri çözebilecek bir irade ve ufuk geliştirmesi mümkün görünmemektedir.

Günümüzde sünnî dünya, selefî gurupların baskısı karşısında savunmasız ve kırılğan bir görünüm arz ediyor. Sünnî coğrafya selefiliği, ilmî ve teolojik bir nesne olarak ele alma konusunda yetersizlik içindedir. Bu yetersizliğin sonucu olarak, sünnîlik politize etmeksizin selefilik hakkında bir söylem geliştirememektedir. Teolojik eleştirilerin geliştirilemeyişinin temel nedeni yapısaldır ve sünnîlik içindeki selefî değerlerle yüzleşmeksizin onunla soğukkanlı bir karşılaşmaya hazır olamayacaktır.

Selefî İdeolojide Bilgi Problemi

İslam dünyasında bilgi temelli entelektüel düşüncenin gelişmesinin önünde kutsal ya da kutsallık görünümünde iki bariyer bulunmaktadır. İlki; bilgi ile sezgi arasında talihsiz bir karşıtlık ilişkisi kuran ve ilmin karşısına irfanı yerleştiren sufi teolojidir. Burada ilim kendi içinde yarılır ve zahir ve batın olarak bölümlenir. Varlığın gerçek ve saf bilgisine ulaştıracak olan batınî yöntemlerdir. Zahire takılıp kalan ulemâ, batın peşinde olan urefâ/arifin yanında daha alt düzeyde yer alır. Yaptıkları iş, görünür dünyanın geçici

bilgisi ile meşgul olmaktır. Oysa irfan ehli bildiğimiz okuma yazma ve akıl yürütme yöntemlerinden daha etkin başka bir bilgilenme ve aydınlanma yolunu yüceltir. Zahir ulemasının bilgi elde etmek için sergilenen entelektüel emeğin küçümsendiği hiç olmazsa daha aşağıda görüldüğü bir bakış açısından bilgi, ilim ve bu yoldaki çabaların pek de bir anlam ifade etmediğini ve çok bir değer taşımadığını söylemek zor değildir.

Bilgiye daha öldürücü darbe selefi epistemolojiden gelmektedir. Selefi düşünceye göre Hz. Peygamber dini olduğu gibi saf ve doğru biçimde sahabeye anlatmış, onlar da aracılar olarak dinledikleri dini anlamış, yaşamış ve sonraki nesile aktarmışlardır. Dini doğru anlamak için selef adı verilen bu kuşaklara ve onların inançlarını aktaran imamlara tâbi olmak gerekir. Akıl yürütme, tevil, ilham gibi yollarla dini anlamak, araya araçlar koymak ve kolay dini zorlaştırmak anlamına gelmektedir. Bu temellendirme zorunlu olarak nakli ve eseri öne çıkarmaktadır. Selefi epistemolojide ilim ile nakil kavramları eşdeğer kılınmıştır. Sünnîlikteki Ehl-i hadis hareketi de zihniyet olarak seleflikle aynı yapısal özellikleri taşımaktadır.

Nakil de olsa sonuçta ortada bir metin vardır ve başta Allah olmak üzere metafizik konulardan söz etmektedir. Allah'ın var ve bir olduğu kabul edilebile, Kur'an'da anlatılan sıfatların ve eylemlerinin nasıl anlaşılacağı önemli bir problemidir. Nasslarda Allah'ın gelmesi, gülmesi, yüzü, ayağı, parmakları, elleri, tahtı ve kürsüsü gibi anlatımların nasıl anlaşılacağı insan zihni için ciddi bir gündemdir. Bunları oldukları gibi tevilsiz, tekyîfsiz kabul eden selefi düşünce, görünüşte nasslara akli bulaştırmamakla doğru bir şey yaptığını düşünmektedir. Ancak tam da muhaliflerin onlar için söylediği şeyi hak etmekte, teşbih ve tescime düşmektedir. Belki de bu durum selefiyi rahatsız etmeyecek, nassların zahirine sınımsız yapışmanın bu sonucu doğurduğunu, akla tuhaf gelse de bunun sorgulanamayacağını söyleyecektir.

Nasslarda dile getirilen hükümlerin ve anlatımların akıl açısından kabulü zor olabileceği durumlarda yapılması gereken, nassa teslim olmaktır. Tevile başvurmaktan kaçınmak yetmemekte ayrıca keyfiyet sorgulamasından (tekyîf) da uzak durmak gerekmektedir: “Onlar hikmetini anlasalar da anlamasalar da dinin naslarına teslim olurlar. Nassları akıllarına arz etmezler. Bilakis akıllarını nasslara arz ederler ve onları selef-i salih'in anladığı gibi anlarlar.”¹⁶

Selefiyye'nin akla ve kelama bakışını ele alan bir çalışmada şu tablo çizilir: “Mutezile, Eşarî ve Maturidî kelamı hakkında Selefiyye'nin görüşü şudur:

16 Osman Ali Hasan, *Kavâidu'l-İ'tikâd alâ Mesâlihi'l-İ'tikâd*, s. 143

Kelam âlimleri nassı azletmişler, onun yerine akli tahta çıkarmışlar, hep onun sözünü dinlemişler ve ona tâbi olmuşlardır.”¹⁷

Her ikisini de aynı hırs ve arzu yakıp kavurmaktadır. “Tanrı’yı Oynamak-Playing God” adı verilen bir duygu-düşünce hali her iki paradigmanın da çekirdeğini oluşturmaktadır. İlkinde “fenâ fillah” olarak koyulan hedef ‘Tanrı gibi olmak’tan (tehalluk bi ahlâkillah) Tanrılaşmaya imkan tanımaktadır. İkincisinde ise ontolojik değil ancak epistemolojik olarak aynı oyun dramatize edilmektedir. Şöyle ki; kimin mümin, kimin de kâfir olduğunu tayin etmek, üstelik bu hükme binaen o kimsenin “yaşamaya ya da ölmesine karar vermek”, bizzat Tanrı’yı oynamaktan başka bir şey değildir.

Teolojik Kini Yatıştırmak Duyarlılığı Arttırmakla Mümkündür...

Selefi guruplarda göze çarpan en belirgin özellik kin ve öfkedir. Bir taraftan ibadetlere olan düşkünlük, peygamber ve sahabe anıldığında ortaya dökülürken insancıl duygusallık ancak gerçek dünyada bunları pratize edeceği araçları bulamamaktan doğan derin öfke ve hayal kırıklığı, modern selefi benliğin analizini sunar. Gerçekte bu teolojik kinin nedeni yine selefi ideolojidir.

Selefi kin ve öfkenin teolojik analizi, sadece ‘Allah için sevmek ve Allah için buğz etmek’ ilkesiyle açıklanabilir mi? Yitirilen dinsel hakikatin yeniden kazanılması mücadelesi, buna sebep olanlara karşı duyulan nefret ve düşmanlıkla tecessüm eder. Her ne kadar selefi ideolojiye göre hakikat şimdiki zamanda değil çok önceleri yitip gitmiş ve çarpıtılmış ise de, bu yoldan çıkmanın ürünü olan yapılar ve onları savunan özneler günümüze ait aktörlerdir. Geçmişe gidip dini yozlaştıran kadim bidatçılardan hesap sorulamayacağına göre günümüzdeki takipçileri cezalandırılabilir. Dolayısıyla uyandırılmış dinî hamaset boşlukta gezemeyeceğine göre kendine güncel bir nesne ve hedef bulmak zorundadır. Böylece Allah’a ve resulüne karşı duyulan sevgi bir anda ‘O’nun düşmanlarına karşı cihad etmek’ eylemine dönüşebilmektedir.

Yanlış yönlendirilmiş bir duyarlılık duygusuzluğa, vicdan körlüğüne ve yıkıcılığa neden olmaktadır. Selefizm, modern dünyada Müslümanları sadece teolojik ve kültürel olarak tüketmekle kalmayıp, politik ve toplumsal olarak da istikrarsızlığa sürüklemektedir. Bu ideolojinin hakim olduğu zengin Arap ülkelerinde yeni nesillerin Müslüman dünyanın duyarlılıklarının paylaşmak yerine hızlı biçimde Batılı değerlere ve yaşam tarzına entegre

¹⁷ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, s. 53

olmaya başlaması, bu paradigmanın uzun vadede İslam dünyasını sömürge mantığına teslim edeceğinin kanıtıdır.

Şu halde en genel anlamda teolojik olarak yapılacak işlerin başında, duyarlılığı belirli bir akıl yürütme ekseninde arttırmak gelmektedir. Zira özellikle Ortadoğu kendi inancına son derece bağlı, samimi ve duyarlı insanların birbirlerine karşı sergilediği haksızlık ve zulümlerle doludur. O halde dinî duyarlılığı arttırmak için çalışmak çözüm değildir. Eğer düşünce sağlıklı işlemiyorsa, kesin inançlıların sayısını artırmak, dünyayı cehenneme çevirmek anlamına gelir. Sağlıklı ve daha insancıl bir akıl yürütme eşliğinde ilerlemiyorsa, 'dindarlık' kesinlikle tüm sorunların kaynağıdır.

Dinin amacının ne olduğu, insana niçin peygamber gönderildiği, din-insan ilişkisinde korunması gereken değerlerin hangileri olduğu, insanın yer-yüzündeki serüveninde ve Allah ile olan ilişkisinde bir anlam ve değerler sistemi olarak dinin üstlendiği rolün ne olduğu konularında İslam dünyasında köklü bir sorgulamanın yapılması gerekmektedir. İslam'ın mesajının ve Hz. Peygamberin mücadelesinin bizim için ne anlam ifade ettiği üzerinde akıl yürütmek, diğer kültürlerin iddialarını da hesaba katarak bir Müslüman aydınlanması için temeller atmaya çalışmalıdır.

Kaynakça

- AKBULUT, Ahmet (2014). "Selefilğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul: Ensar Yayınları
- EL-HARRÂNÎ (2013). İbni Teymiyye, *el-Akidedu'l-Vâsitiyye ve İhtiva Ettiği Yüce Mebâhise Dair Tenbihât*, şerh: Abdurrahman b. Nasır es-Sa'dî, talik: Abdulaziz b. Abdillâh b. Bâz, çev. Hüseyin Cinisli, İstanbul
- İBNİ TEYMİYYE (1986). *Minhâcu's-Sünnet'i-Nebeviyye*, Kahire,
- İMAM-I AZAM Ebu Hanîfe, (2012). *İmamı Azam Ebu Hanîfe ve Eserleri*, "Osman el-Bettî'ye Yazdığı Risale", çev. Abdulvâhhab Öztürk, İstanbul,
- EL-CÂBİRÎ, Muhammed Âbid (2001). *Arap-İslam Siyasal Aklı*, çev. Vecdi Akyüz, 2. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- EL-HAMED Muhammed b. İbrahim, (2007). *Ehl-i Sünnet'in Seçkin Özellikleri*, çev. Serkan Özgül, İstanbul: Ümmülkura Yayınevi
- EL-EFGÂNÎ eş-Şemsu's-Selefi, (1998). *A'dâu'l-Mâturidiyye li'l-Akîdeti's-Selefiyye*, Peşaver.
- EL-HAVALÎ Sefer b. Abdurrahman (2012). *Mürchie İnanıcı ve İslam Ümmeti Üzerindeki Kötü Tesirleri*, çev. Ebu Abdurrahman Azadi, İstanbul: İstikamet Yayınları.
- EVKURAN Mehmet (2014). "İslam'da Eşitlik ve İtibar Talebinin Teolojik Dili- Mukallidin İmanı ve İmanda İstisna Tartışmalarının Sosyo-politik ve Kültürel Bağlamı", *Uluslararası İmam Maturidi ve Maturidilik Sempozyumu Bildirileri*. Eskişehir.
- EVKURAN Mehmet (2015). *Sünnî Paradigmayı Anlamak-Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması*, Ankara,
- İŞCAN, Mehmet Zeki (2009). *Selefilik-İslamî Köktencilüğün Tarihî Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- HASAN, Osman Ali (1992). *Kavâidu'l-İ'tikâd alâ Mesâlihi'l-İ'tikâd*, Dâru'l-Vatan,
- ULUDAĞ Süleyman (1976). *İslam Düşüncesinin Yapısı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KAVAS Ahmet (2014). *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- ÖZERVARLI Sait (2009). 'Selefiyye' *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt 36, İstanbul: Diyanet Yayınları.